

izvira bolj iz intelekta kakor iz vesele sproščenosti narave ali iz bolečine duha, kjer se naposled spočenjata tudi umetnikov smeh in satira.

France Vodnik.

Zbornik Zimske pomoči. Uredili Narte Velikonja, Božidar Borko, Tine Debeljak, Zorko Simčič. Ljubljana 1944.

Zimska pomoč, ki pod predsedstvom Narte Velikonje že nad leto dni uspešno deluje med Slovenci, je svoje dobrodelno delovanje združila tudi s kulturnim. S prirejanjem knjižnih tombol je odlično dokazala, »kako so slovenski pesniki, pisatelji, publicisti in znanstveniki v viharnih letih druge svetovne vojne reševali pred skrbmi in težavami vsakdanjosti svetlo in neizpodbitno človeško pravico do uveljavljanja duhá, njegovih ustvarjalnih potreb in večnega iskanja«.

Kot knjižna darila pri različnih tombolah je izdala mnogo novih del, pa tudi s sodobnimi uvodi marsikatero delo iz starejše slovenske knjižne zgodovine. Vrhunec vsega tovrstnega dela pa vsekakor pomeni Zbornik Zimske pomoči, kajti okrog te reprezentativne knjige se je zbralo nič manj kot sto in šest sotrudnikov iz vrst znanstvenikov in umetnikov razen skladateljev in upodablajočih umetnikov, ki samo zaradi tehničnih razlogov niso mogli pristopiti k temu pomembnemu kulturnemu dokumentu sedanjih dni.

Notranja ureditev Zbornika je docela smotrna. Uredniki so vse prispevke razdelili na šest skupin: čisto leposlovje v prozi in poeziji, splošna kulturna vprašanja, sociološka in organizatorična razmišljanja, javna vprašanja, novi znanstveni prispevki, posnetki dela znanstvenikov v zadnjih treh letih.

Leposlovni del obsega prispevke po rodovih naših pesnikov in pisateljev od Župančiča in Finžgarja mimo Preglja in Majcena pa do najmlajšega rodu, ki ga predvsem zastopajo mladi sotrudniki naše revije, kakor Kastelic, Dular, Šali, Kociper, Šarabon, Simčič in drugi. Kakor je pestra vrsta leposlovcev, tako pestra je tudi vsebina pesmi in črtic in novel v tem delu Zbornika. Nekateri so napisali za Zbornik izvirna dela, drugi so ponatisnili iz revij in listov že prej objavljena dela, vendar ne starejša od treh let, nastala v vojni.

Kakor leposlovni, tako so raznovrstni tudi publicistični in znanstveni prispevki. Tu je govor o kulturnih vprašanjih in vprašanjih iz sociologije, o živalstvu in rastlinstvu, geologiji in zgodovini političnega življenja, o kemiji in jezikoslovju, psihologiji in paleontologiji, denarju in financah itd. Zato seveda nikakor ni naš namen, da bi vso to grmado obravnavanih in obravnanih vprašanj utegnili kritično pretresti na tem mestu, marveč hočemo samo opozoriti na ta izredno pomembni kulturni dokument naših dni, poudariti srečno zamisel urednikov in tudi prirediteljev ljudske in bibliofilske knjižne tombole pa obenem soglasje, ki so se v njem združili vsi rodovi in vsi tokovi slovenskega sodobnega kulturnega življenja. Prav te združitev sad je reprezentativen Zbornik, edinstvena knjiga te vrste med nami. Res je sicer, da bi ta ali oni utegnili ugovarjati taki izdaji, češ da zelo trpi enotnost knjige. Gotovo je tak očitek glede na notranjo ureditev Zbornika resničen in je v nekem pogledu takale knjiga problem zase, vendar pa zunanja oblika, enotnost sotrudniškega kroga v težkih časih in reprezentativna izdaja docela odtehtata omenjeno pomanjkljivost (ter še nekaj netočnosti v podatkih o pisateljih. N. pr. Cevc je rojen 5. IX. 1920 v Kamniku, Marolt 31. julija, Sušnik v Breznici...). Fr. Jesenovec.

Rajko Nahtigal: Jerneja Kopitarja spisov II. del. Srednja doba 1818—1834. 1. knjiga (1818—1824). Ljubljana 1944. Str. XXIX + 443.

Slovenska akademija znanosti je ob stoletnici Kopitarjeve smrti izdala drugi del manjših Kopitarjevih spisov kot nadaljevanje I. dela, ki ga je leta 1857. izdal Fr. Miklošič. Usoda Miklošičeve izdaje je dokazala, da takšno delo zmore le znanstvena akademija ali podobno društvo. Zaradi izrednih Kopitarjevih zaslug za srbski književni jezik je hotela njegove zbrane spise izdati Srpska akademija znanosti; V. Jagić je po dogovoru s to akademijo drugi

zvezek že pripravil za tisk, a načrt se ni izvršil. Končno se je tega dela lotila Slovenska akademija.

Že sama vsebina Kopitarjevih spisov zbuja spoštovanje do velikega učenjaka. Še bolj pa zbuja spoštovanje R. Nahtigalove opombe k spisom in njegov uvod z orisom nesmrtnosti znanstvene veličine in izredne osebnosti Kopitarjeve. Reči smemo, da je s to knjigo dokončno rešena osebna čast našega velikana, ki so ga razni pisatelji našemu občinstvu, zlasti pa dijaštvu, preradi predstavljali z neakademskim prezirom ali celo v žaljivi in krivični obliki. R. Nahtigal z resno odločnostjo odklanja (str. XXI) vrsto žaljivih opazk, s katerimi celo znanstvena knjiga o Prešernu (1938) grdi velikega učenjaka. K temu bi mogli pripomniti, da je pristranski tudi življenjepis v Slovenskem biografskem leksikonu. Če bi vse naše slavne može opisovali na takšen način, da bi pristransko naglašali predvsem slabosti in navajali le neugodne sodbe, tedaj bi bila naša kulturna (in slovstvena) zgodovina kaj malo častna. Zato navaja Nahtigal našemu občinstvu neznane pohvalne izjave velikih mož o Kopitarju; nekaj jih bo pa še objavil. Hkrati naglaša, da doslej še nimamo pravičnega znanstvenega življenjepisa Kopitarjevga. Celó V. Jagić piše o Kopitarju večkrat krivično in pristransko, kakor je omenjeno na str. 191 in v uvodu. Pravičneje ga ocenja sedanji berlinski slavist M. Vasmer in se pri tem sklicuje na velika Kopitarjeva sodobnika J. Grimma in L. Rankeja.

Že iz tega vidimo, da se je odlični član naše znanstvene akademije lotil urejanja in izdajanja Kopitarjevih spisov ne le s potrebnim strokovnim znanjem, marveč tudi z zavestjo dolžne akademske pravičnosti in domoljubnega spoštovanja do našega velikana. Pod vtisom Kopitarjevega znanstvenega dela in domoljubja je v tej knjigi in v Zborniku Zimske pomoči (str. 547—554) bolj kakor prej naglasil tiste slavistične izsledke, ki dokazujejo častno zvezo slovenskega naroda v sv. Cirilom in Metod. Takó rešuje ne le čast našega velikega učenjaka, ampak v nekem pomenu tudi čast našega naroda, čigar starejšo zgodovino so naši znanstveniki in neznanstveniki v zadnjih letih prečesto predstavljali v neugodni in kaj malo spodbudni osvetljavi.

Ker nimamo nobene Kopitarjeve slike, zato je na čelu knjige objavljena slika njegovega nagrobnega spomenika na ljubljanskem Navju. Iz nagrobnega napisa je razvidno, da se je rodil 23. avgusta 1780 v Repnjah, umrl pa 11. avgusta 1844 na Dunaju in bil tam pokopan na pokopališču Sv. Marka; l. 1897. so bili njegovi ostanki z nagrobnim spomenikom prepeljani v Ljubljano. Na koncu Nahtigalovega uvoda pa je podanih nekoliko potez Kopitarjeve vnanjosti in njegovega značaja. Bil je sicer nekoliko raskave vnanjosti, a plemenit, prijazen in postrežljiv; velik krog njegovih prijateljev in občudovalcev po raznih evropskih deželah priča, da je bil velik ne le kot učenjak, ampak tudi kot človek.

Pri nas je Kopitar najbolj znan po Prešernovih zabavljicah; iz njih sklepa pajo mnogi, da je bil mračnjaški nasprotnik umetnosti in prave znanosti. Gledé soneta z ostjo: »Le čevlje sodi naj Kopitar« izjavlja Nahtigal, da je krivičen, in navaja Prešernovo pismo, iz katerega sledi, da se je tudi Prešeren tega zavedal. Sicer pa mora vsak izobražen in olikan človek vedeti, da takšno norčevanje iz priimkov ni niti duhovito niti dostojno. Kopitar je znal ceniti tudi pesništvo in je velikega pesnika Götheja seznanjal s srbskimi narodnimi pesmimi.

Veliko ostrejšje, a manj znane so nemške Prešernove zabavljice zoper Kopitarja. Sicer tudi te ne morejo zmanjšati Kopitarjeve veličine, a urednik njegovih spisov se bo v naslednjih zvezkih moral nanje ozreti. Gl. A. Žigon, Prešernova čitanka I., 137—140. F. Kidrič, Prešeren I., 236—238.

Nahtigal naglaša tri očitne dokaze Kopitarjeve znanstvene in osebne veličine. Poleg samostojnega znanstvenega dela in velikanskega kroga znanstvenikov, s katerimi si je dopisoval, si je Kopitar pridobil še tri neprecenljive zasluge: 1. Tedanjega prvega slavista Čeha J. Dobrovskega je spodbujal in podpiral, da je napisal epohalno cerkvenoslovansko slovnico. 2. F. Miklošiča je pridobil in uvel v slavistiko; Miklošič se je hvaležno priznaval za Kopitarjevga

učenca. 3. Srba Vuka Karadžića je vodil in podpiral pri genialnem ustvarjanju srbskega književnega jezika, pri sestavljanju srbskega slovarja in pri objavljanju srbskega narodnega blaga. Pristržno, skoraj nežno prijateljstvo s tem genialnim Srbom takó očitno in glasno priča o Kopitarjevi duhovni veličini, plemenitosti in širokosrčnosti, da se morajo pred njim skriti vsi pritlikavi obrekovalci in sramotilci.

Kopitar si je s svojo znanstveno kritiko in samoniklo izvirnostjo nakopal mnogo sovražnikov in obrekovalcev, zlasti v Pragi in v Rusiji. Nahtigal navaja tele razloge: nasprotni nazori o domovini staroslovenskega jezika, pravilno kritično presojanje potvorjenih staročeških spomenikov, Kopitarjevo avstrijstvo in njegovo nasprotovanje rusofilstvu večine tedanjih slovanskih književnikov in učenjakov. Celó veliki P. J. Šafařík je Kopitarja tožil Rusom, da je popolnoma v službi rimskih, nemških in poljskih jezuitov. Ruski slavjanofilski učenjak M. Pogodin je poročal (1839) ruski vladi, da je Kopitar menda avstrijski agent ter sovražnik Rusov. A pozneje je izjavil, da se je ta obdolžitev izkazala kot krivična. Nahtigal navaja mnogo dokazov, da Kopitarjevo avstrijstvo ni bilo grbasto klečeplastvo, marveč zasidrano v odločni zavesti, da je Avstrija po veliki večini slovanska; z vso odločnostjo je zahteval, naj bo tudi njena vlada, vojska in znanost slovanska; Dunaj naj bo središče slavistike, kar se je po Miklošiču in Jagiću dejansko uresničilo. Avstrija naj bo zavetje manjših slovanskih narodov. Znanstveniki sklepajo iz Kopitarjevih pisem in spisov, da je bil naš učenjak kot katoličan nasprotnik ruske pravoslavne panslavistične politike in kot izobražen mož nasprotnik ruske plemenske preoblastnosti in ruskega državnega absolutizma. Pri tem so premalo naglasili še poseben razlog, ki je povedan v njegovi kritiki ruske Kormče knjige v pričujočem zvezku zbranih spisov.

Izmed Kopitarjevih spisov, zbranih v tej knjigi, morem le nekatere posebej omeniti in kratko označiti.

V začetku tu zbranih spisov je kar pet člankov različnega obsega in različne vsebine iz srbske književnosti; ti pričajo o vnetem Kopitarjevem sodelovanju z Vukom Karadžićem. V dveh člankih zelo pohvalno ocenja Vukov Srpski rječnik in ga brani proti napadam srbskih Vukovih nasprotnikov. Trije pa obsegajo Kopitarjeve nemške prevode novejših in starejših srbskih narodnih pesmi (str. 29—85); že ti dovolj pričajo o Kopitarjevem živahnem zanimanju za pesništvo in za narodno slovstvo.

Drugo polovico knjige zavzemata dve obširni poročili (referata), namreč o ruski izdaji Kormče knjige in o življenju srbskega arhimandrita Zelića. V teh dveh spisih se razodeva važen razlog, zakaj se Kopitar ni mogel navduševati za Rusijo in njeno pravoslavje.

Članek o ruski izdaji Kormče knjige l. 1816. je sam po sebi sicer le poročilo, a po znanstvenih opombah in kot posredovanje med vzhodnim in zahodnim svetom ima tudi znanstveno vrednost, zlasti danes. Kormčaja knjiga je zbirka cerkvenih zakonov in predpisov, ki naj bi bili nekakšno krmilo in ravnilo za duhovščino in vernike. Grško se taka zbirka imenuje *pedalion*-krmilo. A ruska izdaja l. 1816. ni prevod novega grškega *Pedaliona*, ki je najprej izšel v Leipzigu l. 1800. in pozneje še večkrat, marveč je v jedru cerkvenoslovanski prevod nekega neznanega grškega rokopisa iz 13. stoletja s poznejšimi slovanskimi dodatki o slovanskih vzhodnih cerkvah. V uvodu je opisana zgodovina vzhodnih patriarhatov in njihovega odnosa do rimske cerkve; tu so v svojstveni obliki navedeni vzroki cerkvenega razkola. To poglavje razodeva veliko nevednost in brezvestnost bizantinskega pisca. Danes moremo ugotoviti, da je grški izvirnik tega poglavja napisan šele v prvi polovici 13. stoletja, ker navaja verske razlike (n. pr. *purgatorium*, vice), ki so se začele šele takrat omenjati. Značilno je, da se zeló naglaša ustanovitev zahodnega krščanskega rimskega cesarstva in cesarsko kronanje Karla Velikega. Iz cksl. rokopisov in dodatkov pa moremo sklepati, da je bil slovanski prevod prirejen kmalu po smrti sv. Sava srbskega (torej okoli 1240) na srbskih tleh, bržda v srbskem Hilandarskem samostanu na Atosu. O tem piše srbski

cerkveni pravnik Nikodim Milaš v knjigi *Crkveno pravo* (1902, str. 202—207) in posebej omenja ta Kopitarjev članek, čeprav menda ne ve, da je Kopitarjev; priznava, da je njegova ostra kritika upravičena, ker poglavje o verskih razlikah res razodeva veliko nevednost. Škoda, da N. ni omenil Milaša. O istem predmetu piše tudi E. Herman, *De fontibus iuris ecclesiastici Russorum* (Rim 1936). Kopitar je med drugim skušal razložiti grško bajko o papežu Petru Jecljavcu (Peter Gugnivyj, str. 296), ki je vplivala tudi na Nestorjev letopis. Na koncu Kopitar ostro obsoja službeno cerkveno objavljane takó brezvestnih napadov in želi, da bi se takšna knjiga nikoli več ne tiskala. V prvem dodatku poroča Kopitar o grškem Pedalionu, v drugem pa o romunski izdaji cerkvenih pravil, ki je najzmernejša. V tretjem dodatku je še nekaj kritičnih pripomb k ruski Kormči. Vse skupaj obsega 80 strani (237—316).

Enako obširno je poročilo o avtobiografiji srbskega arhimandrita Zelića (str. 318—397). Za kritično uporabo se bo treba ozirati na celotno srbsko izdajo zanimive avtobiografije, ki precej neugodno osvetljuje razmere srbskega, ruskega in grškega pravoslavja. Izobražen katoliški Slovan, ki je vse to dobro poznal, se ni mogel navduševati za takšno Rusijo. Zato je bil Kopitar v tej stvari nedvomno bolj kritičen kakor njegovi slovanski nasprotniki.

Obširna članka o Kormči in o Zeliću razodevata živahno Kopitarjevo zanimanje za cerkvena vprašanja, pa tudi tesno zvezo slavistike in teologije; saj je vse cerkvenoslovansko pismenstvo res cerkveno, bogoslovno. Kopitar je imel za ta vprašanja tudi bogoslovne svetovalce in sodelavce, duhovnike. Med njimi se posebno odlikuje Čeh M. J. Fesl, najzvestejši Kopitarjev prijatelj in pomočnik v znanstvenih in praktičnih zadevah; sestavil mu je tudi klasični latinski nagrobni napis. Feslova osebna zgodovina je zelo viharna in zanimiva. Naša teologija bi se morala bolj zanimati za Kopitarja in za njegove sodelavce duhovnike ter za njegovo razmerje do dunajskih romantikov-konvertitov in do kroga sv. Klementa Hofbauerja.

Kratko oznanilo knjige J. Dobrovskega o sv. Cirilu in Metodu (str. 316 do 318) je brez kritičnih opomb. Le na koncu je odklonjeno mnenje Dobrovskega o macedonskem izvoru cksl. knjižnega jezika; iz te opombe sklepajo, da je oznanilo napisal Kopitar.

Posebno zanimivi sta dve Kopitarjevi oceni staroslovenske slovnice J. Dobrovskega (str. 189—237). Nahtigal v kritični opombi pojasnjuje Kopitarjeve zasluge za to epohalno slovnico in njegove dokaze za panonsko domovino stsl. knjižnega jezika (str. 189—191); del te opombe bi spadal k str. 203—205. Ko je Kopitarjevo mnenje že dokončno ovrženo, se slavisti (Jagić i. dr.) radi spotikajo nad njegovo vztrajno obrambo panonizma; očitajo mu, da so odločevali subjektivni verski, politični in domoljubni razlogi. Prof. Nahtigal pa v uvodu in tukaj trezno opominja, da o Kopitarjevem panonizmu ne smemo govoriti s prezirom in sumničanjem. Saj je isto mnenje enako vztrajno branil tudi F. Miklošič, največji dosedanji slavist in največji slovničar 19. stoletja. Nahtigal krepko naglašča, da je panonska slovenščina imela precejšen vpliv na staro cerkvenoslovanščino (str. 191); torej je Kopitarjevo mnenje tudi stvarno precej podprto. Najvažnejši cksl. viri pa v Kopitarjevi dobi še niso bili znani. Na drugem mestu (Zbornik Zimske pomoči, str. 548) je Nahtigal v tej zvezi močno poudaril neoporečno zvezo naše zgodovine in književnosti (frisinskih spomenikov) s sv. Cirilom in Metodom. Po tej ugotovitvi ne bodo več možni pojavi, kakršne smo doživljali ob knjigi o našem panonskem knezu in ob razpravah o frisinskih spomenikih.¹

¹ Vprašnje o fris. odlomkih je pojasnjeno v DS 1942, 122—128. V Zborniku Zimske pomoči (str. 375) je I. Grafenauer ponovil svoje trditve o neskladnostih (napakah) v onem Klimentovem govoru, ki je soroden 2. fris. spomeniku. Tu je pokazal važen razlog tega vztrajnega očitaja. Cksl. glagol *podvignuti se* (*podvig* = krepostno prizadevanje) namreč napačno prevaja s *povzdigniti se*. A ta glagol se ponavlja štirikrat (po pomenu petkrat) in je v tesni zvezi z zgradbo govora, ker je značilen za Cirilovo teologijo v tem izredno spretno izklesanem govoru. I. G. je o istem predmetu prej zapisal dve podobni netočnosti (čitati v DS 1937/38, 383; o njem v Casu 1941, 354). Na takšni podlagi ne more pravilno soditi niti o besedilu in slogu niti o teologiji Klimentovega govora in 2. fris. spomenika. I. G. ima velike

V dodatkih je med drugim navedena Kopitarjeva izjava, da so sledovi stare cerkvene slovanščine posebno vidno ohranjeni v sedanjem panonskem slovenskem narečju (str. 408).

Na koncu knjige so štiri kazala (410—441), osebno, besedno, stvarno in literarno. V tolikšni množici imen in opomb iz raznih strok se je vrnila kakšna netočnost. N. pr. znameniti češki Kopitarjev prijatelj je Mihael Josip Fesl (ne M. I.). — Proskomidija ni del oltarja, kjer se hrani Najsvetejše (str. 353), ampak miza, kamor se polagajo darovi (kruh, vino, kelih) za mašo; proskomidija se imenuje tudi uvod ali priprava za sveto mašo. Oltar pomeni v srbščini in ruščini ves prostor, ki ga mi imenujemo prezbiterij. — V stvarnem kazalu naj bi bila pod besedo Panonija zabeležena tudi str. 203 sl.

Izdaja Kopitarjevih zbranih spisov pod takó strokovnim uredništvom je važna ne le za znanost vobče, ampak je tudi načelno pomembna kot vrnitev k našim velikim slavističnim tradicijam, ki so bile že preveč zanemarjene in skoraj pretrgane.

F. Grivec.

M. Kos: O pismu papeža Hadriana II. knezom Rastislavu, Svetopolku in Koclju. Razprave II. (1944) Fil.-histor. razreda Slov. akademije znanosti in umetnosti, str. 269—301.

M. Kos je z Lj. Hauptmannom dvomil o pristnosti tega papeškega pisma, važnega za našo zgodovino. V pričujoči razpravi pa z novimi dokazi potrjuje njega pristnost; zato je ta razprava dvakrat dragocena. Dosedanje dokaze za pristnost Hadrianovega pisma *Gloria in excelsis Deo* (Slava v višnjih Bogu) je dopolnil s stališča diplomatike, t. j. glede na slog papeških listin one dobe. V tem prav za prav orje ledino. Pismo je namreč ohranjeno le v cerkvenoslovanskem prevodu v 8. poglavju Žitja Metodija (ŽM 8). A slovanski zgodovinarji tega pisma doslej še niso preiskali s stališča diplomatike, drugi zgodovinarji, kolikor so se ozirali na to plat, pa so to storili le površno že zato, ker niso mogli kritično uporabljati cksl. teksta. Izsledki M. Kosa so naravnost presenetljivi in dokončno odločilni. Pristnost je neizpodbitno potrjena. Povrh tega je tu z veliko verjetnostjo dokazano, da je pismo v latinškem jeziku (in bržda tudi v grškem prevodu) oblikoval papežev bibliotekar Anastazij, znan kot rimski Cirilov spremljevalec in občudovalec. Pismo je bilo napisano v dobi med junijem in decembrom l. 869., kar se lepo ujema z zgodovinskim kontekstom in okvirom.

Pisec kritično uporablja in ocenja dosedanje razprave o tem vprašanju; največ uporablja moje razprave, kakor naglašá na str. 273. V soglasju z menoj priznava, da je v začetku ŽM 8 naveden odlomek posebnega pisma knezu Koclju. Tu zbuja pozornost izražanje, da je apostol Peter »prvi nastolnik in ključdržec nebeškega kraljestva«. Ključdržec je cksl. prevod zelo običajnega grškega *kleiduhos*; latinski *claviger* je nekoliko redkejši, a v papeških listinah, zlasti v tistih, pri katerih je sodeloval Anastazij, se večkrat ponavlja. Težavnejši je prvi nastolnik. Nastolnik se v ŽM 1 in 17 rabi v pomenu naslednik; Miklošičev slovar ima zabeležen samó ta pomen. V papeževem pismu pa more biti le prevod grškega Petrovega naslova *protothronos*. M. Kos je za ta grški izraz našel meni neznan latinski prevod *primus sessor* v papeških pismih, pri katerih je sodeloval Anastazij. Istočasno sem našel v cksl. slovarkem gradivu I. Sreznovskega doslej neopaženo cksl. potrdilo, namreč prvi nastolnik (v Sinajskem pateriku 11. stol.) v pomenu grškega *próedros*, kar znači doslovno isto kakor slovenski predsednik. Takó sva se torej složno srečala. Podobno se najini izsledki tudi glede Hadrianovega pisma trem slovanskim knezom večinoma ujemajo in dopolnjujejo.

O sedanjem začetku Slava v višnjih Bogu je M. Kos, skladno z mojim dokazovanjem, dognal, da se ujema s Hadrianovim slogom. Vendar

zasluge za našo slovstveno zgodovino; cerkvenoslovansko pismenstvo pa je druga stroka. Neovržno dokazana zveza frisinških spomenikov s cerkvenoslovanskim pismenstvom se hkrati sklada s trditvijo o stari naši slovanski literarni tradiciji in v sodobno popravljeni obliki nadaljuje velike tradicije Kopitarjeve šole.